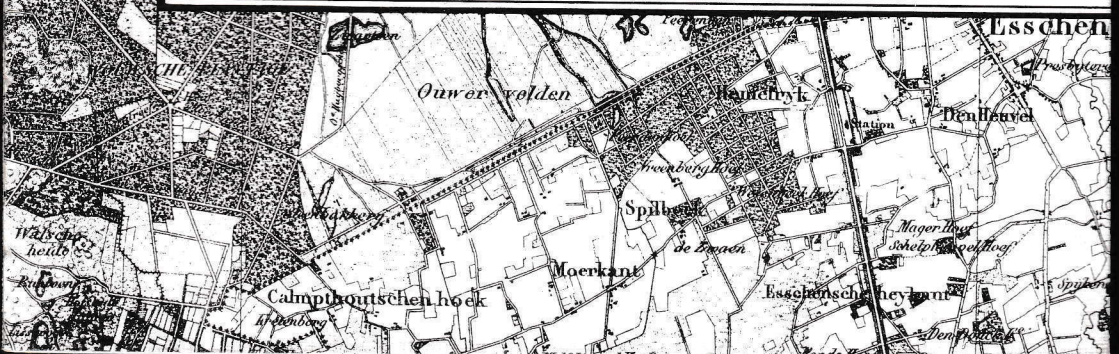

heemkunde kring
DE VIERSCHAER
WOUW

1/2- '93

De Wouwse bierbrouwerijen

XIII. Notaties bij de hoofdstukken

Hoofdstuk 2: Het brouwen van bier

Geraadpleegde literatuur:

De middeleeuwse brouwerij en de gruit door G. Doorman.
Den Haag, 1955.

Korte geschiedenis de Heineken's Brouwerij Maatschappij NV 1873-1943 door H.A. Korthals. Voorschoten, 1948. Hoofdstuk IV: "Een wandeling door een brouwerij" van de hand van ir. J.A. Emmens.

Bierbrouwerij in de 19de eeuw; Etten-Leur en omgeving door P.A. Tempelaars. In Ghulden Roos Jaarboek nr. 15, 1955. pagina 128 ev. (Aanwezig in Gemeentelijk Archief Roosendaal)

Heerlijk Helder Woordenboek. Uitgave Heineken Nederland NV, februari 1989.

Hoofdstuk 3: Wouwse brouwgeschiedenis in vogelvlucht

1. Zie: Rechten van den Heer van Bergen op Zoom door Willem Moll. Groningen, 1915. blz. 111
2. Zie: Jan metten Lippen, zijn familie en zijn stad door C.J.F. Sloomans. Rotterdam/Antwerpen, 1945. blz. 314
3. Zie noot 2, blz. 316
4. Middeleeuwsche rechtsbronnen van het platteland der Heerlijkheid Bergen op Zoom door W. Moll. 's-Gravenhage, 1924. blz 22, artikel 1. Naast het artikel is de opmerking gemaakt: "op de dorpen mag men niet brouwen"
5. OA Wouw nr. 146. Hierin bevindt zich een dossier met stukken die betrekking hebben op processen

en verzoeken van het Bergse brouwersgilde om het verbod op het brouwen van bier in Wouw te bekrachtigen.

6. Een voorbeeld van vondpeilingen uit Wouw en Moerstraten is als Bijlage II opgenomen.
7. Zie noot 1, blz 113
8. Zie noot 4, blz 55. Volgens A. Delahaye in De Heren XVII van Nassau Brabant, Zevenbergen, 1979, blz 335, is het stuk door Moll verkeerd gedateerd en moet in plaats van 1524 het jaar 1525 worden gelezen.
9. Zie noot 1, blz 114 en noot 2, blz 384-385
10. Zie: Hoffmans' vertellingen over de parochie Wouw door Albert Delahaye. Uitgave: Streekarchief "Nassau-Brabant", januari 1975. blz. 22
11. Zie: Woide...die Wouda. Wouw in vogelvlucht tussen 1570 en 1813 door Albert Delahaye. Wouw, 1980, blz. 239.
12. Oud Archief gemeente Wouw (OA Wouw) inv. nr. 146. Dit dossier bevat een heel pak processen, verzoekschriften, vondpeilingen en verklaringen met betrekking tot het al of niet mogen brouwen van bier in Wouw. De transcriptie kwam tot stand dankzij medewerking van dr. Ed Kemperman. Het uittreksel uit het register van de schepenbank is als bijlage opgenomen.
13. Als beroep wordt 'balmaker' opgegeven. Ik heb voor dit beroep een aantal verschillende mogelijkheden aangereikt gekregen. De eerste mogelijkheid is dat de man ronde knoppen maakte voor meubelstukken.

Een bal wordt ook aangegeven als een leren zak voor wijn. Mogelijk dat hij die vervaardigde.

Streekarchivaris René Jacobs wees mij op de mogelijkheid dat de man kogels gemaakt zou hebben, die in die tijd ook een ronde vorm hadden. Tenslotte gaf Michel de Koning aan dat het onkaatseballen voor de kaatssport zou kunnen gaan. In dit verband worden Goirlenaren nog steeds "ballenfrutters" genoemd.

14. OA Wouw 146. Document van 29 juni 1618.
15. Zie noot 11, blz. 72,82,84
16. OA Wouw 146. Zie ook noot 16
17. OA Wouw 146. Akte van 21 oktober 1639.
18. Uit: De middeleeuwse brouwerij en de gruit van G. Doorman. Den Haag - 1955.
19. Zie: Korte geschiedenis der Heineken's Brouwerij Maatschappij N.V. 1873-1943 door H.A. Kosrthals. Voorschoten 1948.
20. Het desbetreffende plakkaat bevindt zich nog in het gemeentearchief van Etten-Leur en wordt door P.A. Tempelaars opgenomen in zijn artikel "Coopbrouwers en huysbrouwers te Etten-Leur in de 16e-183 eeuw". Het artikel verscheen in jaarboek nr. 16 van 1956 van oudheidkundige kring De Ghulden Roos. Het plakkaat is als bijlage III opgenomen.
21. Oud Archief Wouw nr. 42. Notulen van de vergadering van burgemeester, schepenen en gemeentemannen van Wouw van 12 juni 1687 opgenomen in het resolutieboek.
22. OA Wouw nr. 146. Een kopie van de notulen van 16 juni 1687. De kopie dateert uit 1696.
23. Zie artikel genoemd in noot 20.
24. OA Wouw 146. Document van 28 februari 1701. De Staten hadden op 24 december 1700 de opdracht tot opmeten gegeven.
25. De inhoudsmaat van een ton staat ongeveer gelijk aan 100 liter.
26. OA Wouw nr. 146. Kopie van het verzoekschrift van het brouwersgilde van Bergen op Zoom van 23 december 1707
27. OA Wouw nr. 146.
28. OA Wouw nr. 146. Akte van 25 september 1716
29. OA Wouw nr. 146. Akte van 1 oktober 1716. De ijking werd verricht door Gillis Verberckmoes, gesworen Eijckmeester van Bergen op Zoom.
30. OA Wouw nr. 146. Akte van 17 juni 1735 opgenomen door Jacobus Verbrugge, gesworen Eijckmeester der Stad Bergen opten Zoom.

31. DTB 7 van de Lambertusparochie Wouw
32. Zie ook: Bergen op Zoom, de stad der markiezen door C.J.F. Sloomans. Amsterdam, 1949. blz. 62/63
33. Nieuw Archief Wouw nr. 1542
34. Zie: Hoofdstuk Overheidsbemoeiing van de hand van ir. J.A. Emmens in het boek "Het bier en zijn brouwers" van A. Hallema en J.A. Emmens. Amsterdam, 1968
35. Bepaald werd dat de beslagkuip in gemeente met meer dan 5.000 zielen niet kleiner mocht zijn dan 20 vaten (hl). In gemeenten met minder dan 5000 zielen mocht de kuip kleiner zijn, maar niet minder dan 10 hl.
36. Zie noot 34
37. Zie noot 34
38. Nieuw Archief Wouw 959. Register van aanvragen om vergunningen tot het oprichten van inrichtingen welke gevaar, schade of hinder kunnen veroorzaken. Aanvraag van 10 mei 1917.
39. Zie. H.A. Korthals. Noot 19

Hoofdstuk 4: Brouwerij van Ackeren

1. Zie ook "De Brabantse Leeuw" Jaargang I nr. 4. Wouwse families I Van Acker, door J.B. van Loon. April 1952.
2. OA Wouw 1044. Schodtboek uit 1642.
3. Deze verklaring is als bijlage opgenomen in dit boekje
4. OA Wouw nr. 1044 fol 35 bis
5. OA Wouw nr. 1044 fol 21V
6. OA Wouw nr. 1044 fol 18V
7. RA Wouw nr. 1909
8. RA Wouw nr. 2153 fol 71V
9. OA Wouw 146 (dd 28-02-1701)
10. OA Wouw 146
11. Gegevens uit de Wouwse DTB-boeken

Hoofdstuk 5: Brouwerij van Balen

1. RA Wouw 1910. Protocol van eigendomsoverdracht lopende van februari 1682 tot en met 20 februari 1697.
2. OA Wouw 1044. Het Schodtboeck werd aangelegd door W.A. Sanders en het staat ook bekend als het "Boeck oud van dagen". Het werd enkele jaren geleden gerestaureerd en is nu, ondanks de enorme omvang, weer goed te gebruiken.
3. RA Wouw 1044 fol 42b
4. OA Wouw 42. Register van besluiten van 18 februari 1687 tot 24 febr 1691.
5. RA Wouw 1910. In een inschrijving van 21 januari 1690 wordt Cornelis van Balen, brouwer alhier, genoemd als erfgenaam van Jasper van Balen. Eerder worden opgevoerd Adriaan van Balen, brouwer in Roosendaal en Balthasar van Balen die inmiddels overleden is.
6. OA Wouw nr. 146. Beschrijving van 28 februari 1701.
7. RA Wouw nr. 1455.
8. RA Wouw nr. 344. Genaechtboek van de wethouders. Dit staat vol zaken die aangespannen zijn tegen wanbetalers, leveranciers en mensen die geld geleend hadden. Hier is slechts een selectie uit de veelheid gemaakt.
9. OA Wouw nr. 146. (dd. 25 september 1716)
10. RA Wouw nr. 1701. Een proces uit 1728.
11. RA Wouw nr. 1558. Processtukken van 16 april 1717.
12. RA Wouw nr. 1592. Processtukken over de periode 1711-1720. In het stuk zijn links van de omschrijvingen de inkomsten opgegeven en rechts de uitgaven.
Een virtel was een inhoudsmaat van ongeveer 83,6 l. (een zak)
13. RA Wouw nr. 1589. Processtukken gedateerd 30 april 1720.
14. RA Wouw nr. 1590. Dossier van 16 juli 1720.

15. RA Wouw nr. 1595. Dossier van 8 oktober 1720.

Hoofdstuk 6: Brouwerij in de Bergsestraat

Hoofdstuk 6a: Pieter Wagemakers

1. RA Wouw nr. 1911 (1699) en RA 1912 (19 november 1699)
2. OA Wouw nr. 146. Opgenomen 28 februari 1701. Een ton heeft een inhoud van 100 liter.
3. OA Wouw nr. 146. Opgemaakt op 26 mei 1711.
4. RA Wouw nr. 1451. Een zaak van 8 april waarin Pieter Wagemakers eist dat Cornelis Cornelisse Carpinckx, wagenmaker tot Heerle een schuld van 62 gulden aan hem betaalt. Carpinckx is dat geld aan de weduwe Pieterella Carels de Decker, weduwe en erfgename van Ladier Marijnisse Ladiersse verschuldigd voor de "*koop van Eycke boomen*". Wagemakers wil dit geld voor een schuld die Ladiersse aan hem heeft voor geleverd bier.
5. RA Wouw nr. 1450. Een zaak van 11 mei 1709
6. RA Wouw nr. 1614. Een zaak van 18 maart 1721 tegen Wouter van de Plas voor een tegoed 37 gulden en 1 stuiver voor: "*leverantie van Bieren op den drieden april 1720 en 4 gld voor leverantie van een ton bier op 21 mei 1720*".
Op deze leverantie werd een bedrag van 14 gld betaald en later nog eens 5 gld en 18 stuivers, zodat een schuld van 21 gld en 3 stuivers resteerde.
RA Wouw nr. 2117 (Recognitieboek) Een zaak van 26 februari 1733 tegen Maria de Kater
RA Wouw nr. 2117. Een zaak van 2 juni 1739 tegen Cornelis Seger Segers.
7. OA Wouw nr. 146. Meting van 17 juni 1735.
8. RA Wouw nr. 1918. Erfdomboek lopend van 22 februari 1740 tot 5 mei 1750.
9. RA Wouw nr. 2118. Recognitieboek 22 mei 1745 (Lopend van 10-2-1741 tot 22-3-1748).

Hoofdstuk 6b: Pieter Mastboom

1. RA Wouw nr. 2164 Weesboek 1745-1749. De akte van 17 januari 1748 begint met aan te geven welke kinderen nog in leven zijn.
2. Gegevens uit het begraafboek van de Lambertusparochie (DBT 7)
3. RA Wouw nr. 2164. Akte van 17 januari 1748.

Hoofdstuk 6c: Mels Goosen

1. Gegevens uit DTB 15 Wouw; huwelijken voor de schepenbank.
2. Gegevens van mr. Mastboom uit Oud Gastel en RA Wouw nr. 1923 uit 1801.
3. OA Wouw nr. 1347. Het betreft vondpeilingen uitgevoerd in verschillende jaren.
4. RA Wouw nr. 1921 fol. 115
5. Schotboek J.B. Adan. Dit berust in het Streekarchief in Zevenbergen. De kaarten die bij het boek horen zijn nog in de archiefkelder in Wouw aanwezig.
6. De leeftijd klopt niet met de gegevens uit de DTB-boeken, maar dat euvel kwam vroeger vaker voor.

Hoofdstuk 6d: Jacobus Goosen

1. RA Wouw nr. 1921 fol 115.
2. OA Wouw nr. 56 Register van Resolutiën van 14-7-1775 tot 16 april 1784.
3. Zie Woude di Wouda pag. 169
4. Uit het Rechtelijk archief van Wouw (RA 1923) kregen we een aardig zicht op de brouwersfamilie Goosen/Mastboom. Een akte van 8 juni 1801 toont ons de volledige familie:
5. OA Wouw nr. 1439 en 1440. Akten van patent.
6. Gegevens uit trouwbrief van Matthijs Goosen en Adriana van den Bergh. Matthijs schreef eigenhandig de geboortedatum en de namen van de kinderen op deze brief. Johannes werd geboren op 25 april 1782 's morgens om kwart voor acht. De

brief is in het bezit van L. Goosen uit Assen, die mij een fotocopie toezond.

7. OA Wouw nr. 1441 (Staat der fabrieken en trafieken; opgemaakt op 27 oktober 1808 door J.B. Adan). Voor de letterlijke tekst verwijs ik naar het hoofdstuk van de brouwerij op de Markt.
8. NA Wouw nr. 1542 (Stukken betreffende ambachten/ winkels/ fabrieken)
9. NA Wouw nr. 396 Correspondentie-register van de burgemeester.

Hoofdstuk 6e: Pieter Luijckx

1. Zie P.A. Tempelaars "Bierbrouwerijen in de 19de eeuw", in Jaarboek De Ghulden Roos nr.15 (1955).
2. Gegevens ontleend aan Burgerlijke Stand gemeente Wouw.
3. NA Wouw nr. 397. Brievenboek burgemeester, een brief van 19 december 1819 aan de kantonrechter.
4. Gegevens ontleend aan Burgerlijke Stand gemeente Wouw.
5. NA Wouw nr. 850. Bevolkingsregister van 1826-1830. In dit deel worden de huizen vermeld vanaf nr. 71. Luijckx woonde op nummer 81. Vreemd is dat hier geen melding wordt gemaakt van de inwoning van Jan de Bruijn. Dat is wel het geval in het register dat loopt van 1830-1837)
6. NA Wouw nr. 861 en 862. Bevolkingsregisters.
7. "Het testament van Johannes Jansz. de Bruijn" van C. Hoeckx en A. Hoogeveen-Van Doorn (Vierschaer 1-'89) blz 25-51.
8. NA Wouw nr. 397. Brievenboek burgemeester over 1819.
9. De herbenoemingen als raadslid zijn van 2 januari 1836, 5 januari 1842, 7 januari 1848, 31 oktober 1851, 14 augustus 1857, 14 augustus 1863 en 14 augustus 1869.
Zijn herbenoemingen tot wethouder zijn van 6 februari 1846, 31 oktober 1851, 5 september 1854, 18 september 1857, 4 september 1860, 1

september 1863, 15 september 1866 en 7 september 1869. Gegevens ontleend aan inventaris op de raadsnotulen.

10. Gegevens ontleend aan de inventaris op de raadsnotulen van 1811-1941 en Burgerlijke Stand gemeente Wouw.

Hoofdstuk 6f: Antonius Luijkx

1. Burgerlijke Stand gemeente Wouw en gegevens van Bernard Siebelink jr. uit Wortel.
2. NA Wouw. Bevolkingsregister deel 25 lopend van 1880-1890. Bergsestraat 142 K is hier doorgehaald en veranderd in Plein 81 K.
3. Herbenoemingen tot raadslid volgen op 14 augustus 1875; in 1881; 30 juli 1887; 29 juli 1893; 12 augustus 1899; 22 juli 1905 en 5 augustus 1911.
Herbenoemingen tot wethouder op 7 september 1872; 7 september 1875; 7 september 1878; 2 september 1884.
Benoeming op 6 september 1887. Herbenoemingen op 2 september 1890; 5 september 1893; 1 september 1896; 5 september 1899; 2 september 1902; 22 augustus 1905; 1 september 1908; 5 september 1911. Gegevens ontleend aan de inventaris op de raadsnotulen van 1811-1941.

Hoofdstuk 6g: Henricus Luijkx

1. Bevolkingsregisters gemeente Wouw. deel 25 en 30.
2. Gegevens uit de Burgerlijke Stand van de gemeente Wouw.
3. Dit stuk uit een kasboek kwam tevoorschijn tijdens de verdeling van de nalatenschap van de familie Daverveldt.
4. Bevolkingsregister 1890-1911, deel 30. Hierin zijn de verhuizingen opgenomen, waardoor het mogelijk wordt om na te gaan, waar Sjef heen trok om te studeren. Bovendien is in het wijkre-

gister van Hoeven, waar sprake is van het Groot-Seminarie, de naam van Sjef Luijckx opgenomen.

5. Burgerlijke Stand van de gemeente Wouw.
6. Uit eigen herinnering weet ik nog een aantal dingen van Sjef Luijckx, omdat mijn ouderlijk huis in de onmiddellijk nabijheid van zijn herenhuis stond.

Hoofdstuk 7: De brouwerij op de Markt

Hoofdstuk 7a: Alexander Sanders

1. OA Wouw 1044 - fol 43
2. Gepubliceerd in Taxandria 1939 (pag. 153-158). Mevrouw M.P. Neuteboom-Dieleman wees mij op het bestaan van deze notitie.
3. RA Wouw 752 (13 februari 1644)

Hoofdstuk 7b: Jacob Claessen Wagemakers

1. RA Wouw 1908 - Erfdomboeck lopend van 4 januari 1667 tot 2 februari 1675. Akte dd 7 februari 1667.
2. OA 1044 - fol 86

Hoofdstuk 7c: Matthijs Jamsse van Kempen

1. Zie genealogisch fragment dat als bijlage is bijgevoegd.
2. RA Wouw 2152. Weesboeck lopend van 28 januari 1674 tot 15 mei 1682.
3. OA Wouw 1044 - fol 84
4. OA Wouw 1163. Gemaallijst uit 1687
5. RA Wouw 2482 (dd 20-01-1687)
6. Zie Dese Heerlickheijt Moerstraten, blz 138
7. RA Wouw 1243 (dd 6 oktober 1696)
8. RA Wouw 1244 (dd 30 oktober 1696)

Hoofdstuk 7d: Jan van Kempen

1. (RA Wouw 1913 - Erfdomboeck 1700-1709)
2. In RA 2157 (weesboeck) vinden we op 11-12-1708 de Staet en Inventaris opgemaakt in verband met de verdeling van de goederen van Jan van Kempen.
3. RA Wouw 2157 (Actum 11-12-1708)
4. OA Wouw 146

Hoofdstuk 7e: Dirck Broeders

1. In DTB 14 (huwelijken schepenbank) wordt als beroep vermeld: molenaar. In DTB 6 (huwelijken kerk) staat het beroep van brouwer genoemd.
2. RA Wouw nr. 1917. Verkoop is gedateerd op 19 maart 1736. Zie ook verderop in dit hoofdstuk.
3. RA Wouw nr. 1454 (dd. 24 juni 1710)
4. RA Wouw nr. 344 (dd. 28 juni 1712)
5. RA Wouw nr. 1505. Samen met Adriaen Jan Nelemans stond Dirck Broeders hier borg.
6. OA Wouw nr. 146 (meting van 25 september 1716)
7. RA Wouw nr. 2117 (Recognitieboek (27 mei 1727-25 januari 1741)
8. RA Wouw nr. 2117. Staet en inventaris van Dirck Broeders.
9. RA Wouw nr. 1917. Erfdomboeck. Akte van 19 maart 1736.

Hoofdstuk 7f: Kinderen Broeders

1. OA Wouw nr. 1347 (Een reeks van vondpeilingen uit verschillende jaren)
2. RA Wouw nr. 1825. De zaak dient op 12 november 1765. De afloop staat in dit stuk niet vermeld.
3. Gegevens uit de DTB-boeken van de Lambertusparochie in Wouw.
4. RA Wouw nr. 1922 (Erfdomboeck lopend van 25 november 1789 tot 23 februari 1796)

Hoofdstuk 7g: Dominicus van den Bergh

1. OA Wouw nr. 1441 (Staat der fabrieken en trafieken; opgemaakt op 27 oktober 1808 door J.B. Adan)
2. NA Wouw nr. 1542 (Stukken betreffende ambachten/ winkels/ fabrieken)
3. Zie ook De Vierschaer 3-'83 blz 32. De verkoop staat tevens vermeld in het register van verkochte goederen bij het kadaster. (NA Wouw nr. 561).
4. Notarieel Archief Wouw nr. 8961.
5. NA Wouw nr. 849 deel 1 huisnummers 1-70:
nr. 49:
Dominicus van den Bergh, bierbrouwer, 59 jr * Wouw, 1767
Anthonet Schrauwen, particulier, 57 jr * Wouw, 1769
Jacoba Cornelia van den Bergh, 35 jr
Dingena van den Bergh, 30 jr * 1798
Johannes van den Bergh, 28 jr, bierbrouwer * 1799
Adriaan van den Bergh, 21 jr, * 1806
Adriana Cornelia, 15 jr, * 12-7-1811
In huis verder:
Dingena Zegers, 18 jr, Bergen op Zoom, 1808
Helena van Aert, * Wouw (schoonmoeder van Dominicus)
6. NA Wouw nr. 856 deel 9
7. Notarieel archief Wouw nr. 3523

Hoofdstuk 8: Bierbrouwerij "DE STER"

Hoofdstuk 8a: De oprichting in 1824.

1. Kohier op de legger van patenten 1822. N.A. Wouw 548. Op 21 april 1823 is het supplement op het patent waarin Pieter Melchior Philips genoemd staat, afgegeven.
2. Koopakte van 7 augustus 1824, waarin staat vermeld dat Johanna Senten op 1 juli 1816 het pand

- bij een publieke verkoop had aangekocht van Lucas van Aart. De akte is in het bezit van de familie A. Siebelink uit Wouw.
3. Hinderwetsvergunningen. NA Wouw 1067.
 4. Notulen van de raad van 1 mei 1825. NA Wouw 497.
 5. Hinderwetsvergunningen. NA Wouw 1067.
 6. Gemeente archief Wouw NA nr. 497
 7. Het inlegvel werd door een notaris opgemaakt op 16 maart 1837 en getekend door J(acoba), W(ilhelmus), J(acobus), T(?), A(ntonius) en P(etrus) Willems. Broer Jan was niet aanwezig, want die woonde in Antwerpen, maar de akte werd mede namens hem getekend.
 8. Deze gegevens staan te lezen in een boedelscheiding van 3 februari 1872 die in bezit is van de familie Siebelink.
 9. Hinderwetsvergunning. NA Wouw 1068.

Hoofdstuk 8b: Mechanisatie en vernieuwing

1. Hinderwetsvergunning. NA Wouw 1068.
2. Bernard Siebelink jr. uit Wortel wist zich dit gegeven nog te herinneren uit de jaren dat hij kind aan huis was in de Wouwse brouwerij. (eind van de jaren twintig en begin van de jaren dertig van deze eeuw)
3. Corr.register 1881-1888. Brief van 29 april 1883. In de brief schrijft de firma dat van het bedrag de prijs van de riemschijven afgetrokken moet worden, want die liggen nog in Wouw.
4. Corr.register 1881-1888. Brief van 16 maart 1888. fol 483 aan de firma De Hout en Zoon in Rotterdam.
5. Corr.register 1881-188. brief van 16 januari 1883 fol. 222.
6. Register ontvangen brieven 1881-1889.
7. Maten afkomstig uit het correspondentieregister. Informatie over maten is ook te vinden in "Oudenbosche bierbrouwerijen" door A.P.P.M. van Kessel, blz. 25. Zie ook: "De oude Nederlandse

maten en gewichten" door J.M. Verhoef. Amsterdam 1983.

Michel de Koning wees mij op de uitdrukking "een stuk in hebben" in de betekenis van 'dronken zijn'. Iemand die een "stuk" van 240 liter op heeft, zou inderdaad niet bepaald nuchter meer zijn.

8. Corr.register 1881-1888. Brief van 5 mei 1881. Uit een brief van 14 juli 1881 blijkt dat men bij "De Ster" beschikt over korte tonnen, lange tonnen en vaten. In verband met deze tonnen wordt ook de benaming 'Wouws bier' gehanteerd.
9. Register ontvangen brieven 1881-1889. Een brief van 24 december 1881. De prijs van f 7,50 voor 468 kubieke meter hout, komt neer op 1,6 cent per kuub.
10. Register ontvangen brieven 1881-1889. Brief van 25 februari 1885 met offerte.
11. Corr.register 1881-1888 en 1889-1918 en register van ontvangen brieven 1881-1889. Er zitten legio brieven over de aankoop van granen en andere brouwerijartikelen in deze registers.
12. Boedelscheiding van 3 februari 1872 (familiebezit)
13. In het corr. register 1881-1888 zit een brief gericht aan C.M. Philips, particulier, Boschstraat, Bergen op Zoom.
14. In een brief van 26 augustus 1889 staat de lezen dat de oprichting van de firma staat vermeld in het bijvoegsel van de staatscourant nr 117 van 18 mei 1876.
15. Memorie van aangifte wegens de nalatenschap van den heer Ludovicus Josephus Philips. Overleden te Wouw den 23 juli 1899. (Familiebezit)
16. Uit: "Korte geschiedenis der Heineken's brouwerij maatschappij NV 1873-1943", door H.A. Kort-hals. Voorschoten, 1948. blz 68.

Hoofdstuk 8c: Water: het vloeibaar goud voor brouwers

1. Correspondentieregister 1881-1888. Brief van 6 juli 1883. (arch. Siebelink)
2. Corr. register 1881-1888. Brief van 20 juli 1884 met het verzoek om het geld voor het watergebruik voortaan rechtstreeks te betalen en niet via een tussenpersoon. (arch. Siebelink)
3. Corr.register 1881-1888. Een soortgelijke brief ging ook naar Enthoven in Den Haag. (arch. Siebelink)
4. Corr.register 1881-1888. Brief van 24 april 1885. (Arch. Siebelink)
5. GAW NA 505 Notulen gemeenteraad dd 25 april 1885.
6. GAW NA 505 Notulen gemeenteraad dd 19 mei 1885.
7. Corr. register 1881-1888. Brief van 31 mei 1885. fol 387 en 388. (Arch. Siebelink)
8. Corr. register 1881-1888. Brief van 8 mei 1886. fol 427. (Arch. Siebelink).
9. Corr. register 1881-1888. De correspondentie over de slecht functionerende pomp betreft brieven van 23 mei; 5 juli; 6 juli en 12 juli 1886. (Arch. Siebelink).
10. Corr. register 1881-1888. Brief van 13 augustus 1886. (Arch. Siebelink).
11. Corr. register 1881-1888. Brief van 10 juli 1887. fol 464. (Arch. Siebelink)
12. Corr. register 1881-1888. Brief van 29 augustus 1887. (Arch. Siebelink).
13. Register van ontvangen brieven 1881-1889. De brief is gedateerd 15 december 1882 en verwijst naar een onderzoek dat op 30 november 1882 werd gedaan. (Arch. Siebelink).
14. Zie voor dit ongeval het hoofdstuk: 1870-1920 Tijd van mechanisatie en vernieuwing.
15. Steensma schrijft: "Het water heeft een gehalte aan vaste stoffen van 0,3 gram per liter, terwijl het gehalte van organische bestanddelen bedraagt 0,1 gram per liter of 10 deelen op 100.000 deelen. Zowel wegens deze gehalte als

met het oog op de kwalitatieve samenstelling der vaste bestanddeelen kan het water gerustelijk voor de bierbrouwerij worden gebruikt."

16. GAW NA 115 - bouwaanvragen
17. GAW NA 506 Notulen gemeenteraad dd 25-5-1893.
18. Mededeling van de heer P. Peeters uit de Markiezenstraat te Wouw. Hij maakte mij naar aanleiding van een berichtje in de krant attent op deze put. In een telefoongesprek op 5 februari 1993 omschreef hij de vorm van de put en de omstandigheden waaronder die werd dichtgegooid.
19. "De marktpompen van Wouw", door R. Jacobs en J. Schijven. uitg. gemeentebestuur Wouw, 1985. blz 7.

Hoofdstuk 8d: Van Philips naar Siebelink.

1. Bernard Siebelink jr. uit Wortel zette voor mij een groot aantal zaken die hij zich nog wist te herinneren over de familie op papier. Met niets aflatende ijver stortte hij zich daarna ook in het genealogisch onderzoek
2. Twee gelijkkluidende testamenten van 10 december 1915 gepasseerd voor notaris J. Goderie te Wouw (Arch. Siebelink)
3. Hinderwetvergunning. NA Wouw 1069.
4. Map "Toestemmingen". Meting van 7 juli 1908. (familie archief).
De geilkuip is de gistkuip. Zie voor verdere informatie het hoofdstuk over de bereiding van bier.
5. Map "Toestemmingen". Meting van 5 oktober 1912 (arch. fam. Siebelink).
Naast de meting, was er ook een waterijking. Roerkuip 1A kwam daarbij op een inhoud van 26,20 hl en roerkuip 1B op 15 hl. Beide roerkuipen deden tevens dienst als geilkuipen.
6. Map "Toestemmingen". Meting 2 maart 1917. Maria Cornelia Philips, handelend onder de naam firma P.M. Philips en Zonen "De Ster", met als mees-terknecht in B.P. Siebelink.

Bierketel nr 2 blijkt bij meting een inhoud te hebben van 49,20 hl, terwijl waterijking een inhoud van 49,55 hl oplevert.

De vorm van de ketel is die van een afgeknotte kegel, waarvan de bodem bolvormig is. Bij de bierketel is ook een peilstok vervaardigd. Daarop is aan de ene zijde het aantal hectoliters aangegeven met hele strepen. Aan de andere kant geven de hele strepen steeds 10 hectoliter aan en de halve strepen telkens 5 hl.

Een tweede meting dateert van 3 maart 1917. Bierketel nr 3 wordt dan gemeten. De vorm en de peilstok zijn gelijk aan bierketel 2. De inhoud bij meting bedroeg 32,93 hl en bij waterijking 32,80 hl.

De derde meting is van 22 augustus 1923. Nu treedt 'eindelijk' Benardus Petrus Siebelink op, handelend onder de naam Firma P.M. Philips en Zonen, genaamd "De Ster".

Bierketel nr 2. wordt opnieuw gemeten. Bij meting blijkt de inhoud nu 49,64 hl, terwijl waterijking een inhoud van 48,24 hl oplevert. Deze ketel komen we in latere metingen opnieuw tegen, maar dan als ketel nummer 1.

7. Hinderwetsaanvraag van 21 juni 1928 door B. Siebelink.
8. Hinderwetsaanvraag in familiebezit.
9. Gegevens zijn afkomstig uit een uittreksel van de Kamer van Koophandel en Fabrieken van 4 oktober 1939. Hierin wordt als inschrijfdatum aangegeven 1 februari 1932. Ale eigenaar wordt Constant Siebelink genoemd, terwijl het bedrijf op dat moment twee eigenaren kende.
10. Koopakte van 20 januari 1932 gepasseerd voor notaris C. Goderie te Zevenbergen. (arch. fam. Siebelink)
11. Akte van scheiding, tevens bewijs van eigendom van 23 april 1934 voor Constant Louis Joseph Siebelink. (Arch. fam. Siebelink)

12. Map "Toestemmingen". Metingen van 5 maart 1932 en 17 november 1934. (Fam. archief)
Bier- en waterketel 1 32,80 hl (met potlood is bijgeschreven afgevoerd maart 1949)
Bier- en waterketel 2 48,24 hl (met potlood: afgevoerd maart 1949)
Waterketel 3 30,64 hl (met potlood: gesloopt 1947 of 48)
Roerkuip, tevens geilkuij 1A 26,20 hl
Ovale lekbak 1 9,77 hl
Koelbak 1 25,27 hl
Koelbak 3 34,71 hl
Koelmachine 1

Hoofdstuk 8e: De brouwerij in de dertiger jaren

1. Overgenomen uit een journaal dat start op 1 januari 1925 met de beschrijving van alle aanwezige vaten en voorraad en de gebouwen. (Arch. fam. Siebelink)
2. Herinneringen genoteerd door Bernard Siebelink uit Wortel.
3. Koopakte van 20 januari 1932 en scheidingsakte van 23 april 1934. Beide in familiebezit.
4. Opbergmap met offertes en folders. Een offerte van 31 augustus 1939 van de Nederlandse Kroonkurk Maatschappij uit Rotterdam.
5. Map offertes. Een offerte van 17 september 1940. Er werd voor de complete machine met pompen, manometers, stoomspiraal en condenspot een bedrag van 3550 gulden gevraagd. Daarbij was zelfs de montage inbegrepen.
6. Ook Jan Heijmans vertelde in een gesprek dat zijn vader in die periode 's avonds na het invallen van de duisternis vaak terug moest om te tankwagen te helpen vullen.
7. Gegevens zijn ontleend aan een serie etiketten vanaf de dertiger jaren tot de opheffing van de brouwerij in 1958.
8. Bernard Siebelink was vaak aanwezig als de motor op gang gebracht werd. De uitlaat van de motor

ging dwars door de muur en kwam in de tuin van zijn vader en moeder uit. Over milieu-vervuiling gesproken !

9. Aanvraag om de brouwerij uit te breiden door het plaatsen van een koelinrichting met elektromotor. Nieuw Archief Wouw. Hinderwet 183. Compleet met schematische tekening.
10. In het Bevolkingsregister van Wouw (1912-1940) werd op 25 juli 1928 Nico Notenborn ingeschreven (Nicolaas Joseph. geboren in Wittem (L) op 30 mei 1867). Hij was getrouwd met Gertrud Graf, geboren in Haaren in Duitsland op 16 september 1874.

Op 18 november 1940 vertrokken ze naar Kerkrade. Maar met potlood werd later toegevoegd dat het vertrek pas op 7 maart 1941 plaatsvond.

Het echtpaar bewoonde verschillende adressen, onder meer Oostelaarsestraat, Dorpsplein 37, Nieuwstraat een Bergsestraat A 174. Als beroep stond vermeld "bierbrouwer". Opvallend was dat de man 61 was toen hij in Wouw kwam en dat hij pas op zijn 73 vertrok. Pensioen met 65 jaar was er dus nog niet bij.

Hoofdstuk 8f: Grootse naoorlogse plannen

1. Op 12 augustus 1992 had ik met Maarten Coppens een interview waarin hij vertelde over zijn werk bij "De Ster".
2. De informatie over Kees Heijmans werd mij verstrekt door zijn oudste zoon Jan tijdens een interview dat ik met hem had op 14 september 1992. Als jongen kwam Jan vaak helpen en zodoende kon hij de nodige informatie verstrekken over de activiteiten bij De Ster.
3. Deze mededeling is niet in overeenstemming met de opmerking van B. Siebelink die als brouwer Nico Notenborn noemt. Toch lijkt me dat er over dezelfde persoon gesproken wordt. Nico heette voluit Nicolaas en dat lijkt bijzonder veel op

de naam Nikolaj. Zie ook noot 10 bij het vorige hoofdstuk.

4. Map "Toestemmingen". Aanvraag van 25 oktober 1947. In familie-archief aanwezig. De nieuwe bierketel nr 3 heeft de vorm van een afgeknotte kegel met een bolvormige bodem en een peilstok.
5. Map "Toestemmingen". Losse stukken van de periode 16 december 1948 t/m 19 november 1953 (Archief familie)
6. Map "Toestemmingen". Meting 3 mei 1949 van bieren waterketel nr. 2 De commies merkt op dat meting niet heeft plaatsgevonden omdat de bieren waterketel onregelmatig is. Bij waterijking blijkt dat de inhoud 82 hl is. Bij de nieuwe ketel is weer een peilstok die de hectoliters en aan de andere kant de tientallen en vijftallen hectoliters aangeeft. Met pen is bijgeschreven: "Ingetrokken in verband met nieuwe waterijking." Misschien dat men de meting van bierketel 3 niet vertrouwde, maar op 6 oktober 1949 stappen Jan Bruggeman en Maarten Krol van de dienst Accijnzen bij De Ster op het erf voor hermeting en nieuwe waterijking van bierketel 2. Die blijkt nu een inhoud te hebben van 8144 liter. De beide heren maken op de achterzijde van het proces verbaal zelfs een tekening van de ketel.
Ook hier met potlood vermeld: "Ingetrokken in verband met nieuwe waterijking per 9 december 1953."
7. Map "Toestemmingen". Meting van 21 februari 1951. Wegvoeren en slopen van koelbak nr 1. groot 2527 l. (archief familie Siebelink)
8. Map "Toestemmingen" 16. Op 19 november 1953 vraagt Siebelink toestemming om de verwarmingsinrichting van de bierketels 1 en 2 te veranderen. Die werkzaamheden zullen tot en met 7 december mogen duren en op 8 december 1953 stapt J. Reinhout de brouwerij binnen om te hermeten.

Bierketel 2 blijkt nu een inhoud te hebben van 8080 liter

Bier en brouwketel 3 blijkt gemeten een inhoud te hebben van 4446 l, terwijl waterijking een inhoud van 4672 liter oplevert.

9. Gegevens van Maarten Coppens en Jan Heijmans.
10. Vriendelijke mededeling van Maarten Coppens, aangevuld met informatie van Guus Siebelink.
11. Gegevens uit een interview dat ik op 27 juli 1992 met Guus Siebelink had.
12. Gegevens van Guus Siebelink, Maarten Coppens en Jan Heijmans. Willem van Tilburg, een zoon van Engelbertus van Tilburg, was in die tijd beter bekend als "Willem van den Engel". Hij maakte zelf limonade en kwam soms naar de brouwerij om zijn flessen te spoelen.

Hoofdstuk 8g: De brouwerij sluit haar poorten

1. Zie ook het boek "Het bier en zijn brouwers (de geschiedenis van onze oudste volksdrank)" door A. Hallema en ir. J.A. Emmens. Amsterdam, 1968.
2. Ir. J.A. Emmens deed deze uitspraak in het boek genoemd in noot 17. Emmens was directeur van de Heineken's Bierbrouwerij Mij N.V. te Rotterdam.
3. Bij een akte van scheiding van 8 november 1956 krijgt C.L.J. Siebelink de panden, Markt 23 in Wouw, Markt 20 in Roosendaal en "De Kleine Vijzel" in Bergen op Zoom in eigendom. Ook de helft van een schuur in de Kroonse Gang krijgt hij toegewezen. Dat was de schuur waarin de vaten oud bruin opgeslagen lagen. (akte aanwezig in familie-archief)
4. Brouwerij-archief. Map "Toestemmingen, vergunningen, controle-rapporten". 11 december 1958: ontzegeling en wegvoering van: Koelbak 3 (7461 liter); Beslagkuip 2 (6413 liter); Hopzeefbak 1 (1008 liter); Lekbak 2 (290 liter)
5. Mededeling van Guus Siebelink.

- 4
6. Bouwarchief Gemeente Wouw. Aanvraag voor bouwvergunning van 26 februari 1960 tot het "oprichten van een opslag voor bier en limonade". De berekeningen werden gemaakt door Heineken's Bierbrouwerij Mij NV.
 7. Mededeling van Jan Heijmans.
 8. Mededeling van Maarten Coppens.
 9. Michel de Koning maakte mij attent op het bestaan van dit boek en genoemde passage.

Hoofdstuk 9: Brouwerij "De Zwaan"

1. Nieuw Archief Wouw nr. 1001: hinderwetsaanvraag. Josephus Cornelis Leonardus Daverveldt wil aan de Bergschen Steenweg te Wouw gemerkt D nr. 6 (sektie K. 1183) een brouwerij beginnen. De aanvraag dateert van 3 juni 1886.
Ook NA Wouw nr. 959. Aantekening nr. 5.
2. Deze gegevens komen uit het bevolkingsregister 1880-1890, deel 24, waarbij de familie woonde op het Zuideind van Heerle
3. Dankzij de bereidwilligheid van de familie De Kok en Kiebert kon ik een kijkje nemen in en rond de gebouwen aan de Wouwse statie. De heer Jan de Kok vertelde ook wat hij zich nog uit zijn jeugd jaren herinnerde.
4. Nieuw Archief Wouw. nr. 959
5. Deze gegevens kreeg ik van de weduwe van de heer J. Dietvorst. Zij gaf destijds ook de mallen in bruikleen aan de Vierschaer waarmee de tonnen en vaten werden gemerkt. Deze mallen zullen mettertijd een plaatsje krijgen in het eigen 'home' van de vereniging.
6. De prijs van het vervaardigen van een kwart ton bedroeg in 1886 f 2,25, terwijl voor het maken van een halve ton f 3,90 betaald moest worden. Alleen G. van de Martel zat onder deze prijs. Hij vroeg voor een halve ton drie gulden en voor een kwart ton twee gulden.
7. Een kan had een inhoud van ongeveer een liter. De heer Jan de Kok heeft nog steeds een kruikje

in zijn bezit waarin het bier van Daverveldt
heeft gezeten.

Deze uitgave werd mede mogelijk
door de financiële steun van de
Drankencentrale "Wouw" B.V.

VAN HET MARQUISZAAT VAN

Kerkhof slikken

Hildernisse en